

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
доктору архітектури, професору
Вадімову Вадіму Митрофановичу

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора архітектури, професора, завідувача кафедри
архітектурного проектування та інженерії
Національного університету «Львівська політехніка» Гнеся Ігора Петровича
на дисертаційну роботу Зосіма Станіслава Анатолійовича
на тему «Принципи архітектурно-планувальної організації нової повоєнної
житлової забудови в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 19 «Архітектура та будівництво» за спеціальністю
191 «Архітектура та містобудування»

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Проблема відновлення повноцінного житлового середовища в Україні набула сьогодні виняткової гостроти через масштабні руйнування, завдані збройним конфліктом. Найбільш вразливою ланкою інфраструктури виявився житловий сектор, катастрофічні втрати якого паралізували сталий розвиток багатьох територіальних громад. Дисертант цілком справедливо акцентує увагу на тому, що колосальні обсяги знищеного та пошкодженого житлового фонду безпосередньо генерують гостру кризу забезпечення базових потреб населення та провокують безпрецедентні хвилі вимушеної внутрішньої міграції, що торкнулася мільйонів осіб.

Втрата власного житла є не лише критичною техніко-економічною проблемою, але й глибокою соціально-психологічною травмою для мільйонів українців. У цьому контексті відновлення життєвого середовища постає не як тривіальне завдання фізичної відбудови втрачених квадратних метрів, а як унікальний історичний шанс докорінно переосмислити застарілі парадигми та містобудівні підходи. Практика масового житлового будівництва другої половини ХХ століття, що базувалася на жорсткій індустріальній типізації, пріоритеті кількісних показників над якісними та мінімізації комфорту заради швидкості зведення, виявилася абсолютно неспроможною відповідати сучасним викликам енергоефективності, інклюзивності, та, що найважливіше, цивільної безпеки.

З огляду на це, наукова проблема, порушена у дисертаційній роботі С.А. Зосіма, яка полягає у розробці комплексної системи архітектурно-

планувальних принципів формування нової повоєнної житлової забудови, є винятково своєчасною, стратегічно важливою та надзвичайно актуальною для вітчизняної архітектурної науки та практики.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота С.А. Зосіма відзначається глибоким рівнем теоретичного осмислення проблематики та високим ступенем обґрунтованості наукових положень. Достовірність результатів дослідження спирається на ретельний і багатоаспектний аналіз історичних, соціально-економічних та теоретичних передумов формування житлового середовища.

Здобувачем проведено ґрунтовний ретроспективний аналіз еволюції вітчизняного житлового будівництва (від екстреного відновлення у 1940-х роках, розгортання масового будівництва «хрущовок» у 1950–1960-х, до пошуку нових типологій у ринкових умовах 1991–2022 років). Крім того, дисертант блискуче опрацював зарубіжний досвід відбудови у постконфліктних країнах (Боснія і Герцеговина, Ліван, Сирія, Ірак, Косово, Афганістан), а також житлову політику розвинених європейських держав (Нідерланди, Данія, Великобританія). Цей аналіз дозволив об'єктивно виявити типові помилки відбудови, такі як формування монофункціональних соціальних «гетто», втрата локальної ідентичності та нехтування потребами місцевих громад.

Методологічна база дослідження є репрезентативною та валідною. Застосування системного підходу дозволило автору розглядати житлову забудову як складну багаторівневу ієрархічну структуру. Вагомим досягненням є використання теорії демоекосистем, започаткованої Г.І. Лавриком, що дало змогу структурувати фактори впливу на процес проектування. Інтеграція у вітчизняний науковий дискурс міжнародних концепцій стійкості (resilience), принципу відбудови кращого («Build Back Better») та управління ризиками катастроф (Disaster Risk Reduction) надійно зміцнює теоретичний фундамент дисертації та забезпечує достовірність усіх висновків і рекомендацій. Рівень проведеного дослідження беззаперечно свідчить про оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Особливої уваги заслуговує обґрунтування автором «часу» як ключового системоутворювального критерію оцінки якості архітектурних рішень в умовах післявоєнного відновлення, що детермінує фазовість, життєвий цикл об'єктів та їхню адаптивність до стрімких демографічних і соціальних змін. Ступінь опрацювання наукової проблеми безсумнівно вказує на глибоке засвоєння здобувачем методології проведення наукових досліджень.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційне дослідження С.А. Зосіма містить вагому наукову новизну, яка розкривається у розробці цілісної теоретико-методологічної та практичної бази для проектування житла у післявоєнний період. Сутнісний аналіз дисертації дає змогу виділити такі найбільш значущі результати, що становлять наукову новизну:

роаналізовано історичні та теоретичні передумови формування нової повоєнної житлової забудови в Україні та зарубіжних країнах; обґрунтовано відсутність системної методології проектування постійного капітального житла в межах теорії післякатастрофічного відновлення.

формовано комплексну науково-дослідницьку стратегію та методологічні засади проектування нової повоєнної житлової забудови, що базуються на застосуванні системного підходу як базового інструменту та розширюють інтеграцію у вітчизняну архітектурну науку положення концепцій зменшення ризику катастроф та їх управління (DRR), принципу «Build Back Better» та стійкості (resilience); дістав подальшого розвитку аналіз ієрархічної структури житлового середовища через призму демоекосистемної моделі, а також обґрунтовано вибір «часу» як визначального критерію якості прийнятих архітектурно-планувальних рішень.

перше розроблено багаторівневу ієрархічну модель факторного впливу, яка чітко систематизує чинники, що детермінують процес формування повоєнного житла. Ця модель охоплює чотири просторові рівні (глобальний, національний, міський, локальний) і три базові групи демоекосистеми (штучне середовище, природне середовище, населення). Даний інструмент дозволяє подолати фрагментарність існуючих управлінських підходів та створює наукове підґрунтя для координації дій стейкхолдерів на різних рівнях управління.

науково обґрунтовано модель відновлення житлового середовища як асинхронного процесу. На відміну від класичних лінійних підходів до відбудови, автор доводить, що фази відновлення (екстрена, перехідна, розвиткова) можуть співіснувати одночасно в межах однієї країни, що зумовлюється фактором просторової віддаленості конкретного регіону від зони активних бойових дій (деструктивного впливу). Це концептуальне бачення пояснює необхідність гнучких, територіально диференційованих архітектурно-планувальних стратегій для прифронтових і тилкових регіонів України.

розроблено класифікацію індикаторів переходу між фазами повоєнного відновлення. Запропоновано поділ на ситуативні (події: припинення бойових

дій, міграція ВПО) та структурні (системні: відновлення мереж, фінансування) індикатори. Це слугує потужним інструментом моніторингу для прийняття рішень щодо своєчасного переходу від тимчасових житлових рішень (модульних містечок) до постійного капітального будівництва.

іокремлено та систематизовано сім базових архітектурно-планувальних принципів повоєнної житлової забудови. Зокрема: принцип соціально-просторової інтеграції, контекстуальної відповідності та локальної ідентичності, інклюзивності та універсального дизайну, цивільного захисту, адаптивності, енергоефективності та підвищення комфорту проживання. Вперше створено прогностичну концептуальну модель зміни пріоритетності цих принципів на різних етапах відбудови: від домінування безпеки та швидкості у «режимі виживання» до пріоритету комфорту, якості та соціальної інтеграції у «режимі сталого розвитку».

досконалено методичні підходи до просторової диференціації засобів цивільного захисту у структурі житлової забудови. На відміну від стандартизованих нормативних вимог, автор пропонує підхід, що спирається на ключовий критерій: співвідношення часу доступу до укриття до часу попередження про загрозу. Це дозволило науково виокремити три зони ризику (з часом реагування <1 хв, $1-5$ хв, >5 хв) та обґрунтувати потребу впровадження індивідуальних захисних кімнат, паралельно з використанням споруд подвійного призначення в залежності від зон ризику.

апропоновано концептуальну модель нової повоєнної житлової забудови в Україні, яка функціонує як дорожня карта відновлення. Вона визначає пріоритетні цілі, типи житла (екстрене, перехідне, постійне) та орієнтовні часові рамки для кожної фази, стратегічно орієнтуючись на досягнення вищого рівня стійкості та якості життя порівняно з довоєнним станом.

бґрунтовано необхідність оновлення вимог до організації внутрішнього простору житла шляхом впровадження стандарту повної експлуатаційної готовності. Зазначено, що перехід від поширеної на вітчизняному ринку практики здачі квартир у «чорновому» стані до житла, готового для проживання, є не лише архітектурним, але й важливим соціально-економічним інструментом. Це сприяє прискоренню психологічної реінтеграції постраждалих осіб та мінімізує їхній додатковий фінансовий тягар.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у заповненні суттєвої наукової прогалини у вітчизняній теорії архітектури щодо проєктування постійного капітального житла в межах посткатастрофічного відновлення. Сформовані дисертантом методологічні засади значно розширюють теоретичний апарат архітектурної науки, імплементуючи

принципи управління ризиками катастроф у площину просторового планування.

Практична цінність одержаних результатів підтверджується їх безпосередньою інтеграцією в реальний сектор економіки та державне управління. Розроблені С.А. Зосімом принципи впроваджені у виробничу діяльність ТОВ «АРХМІСТО-БУД» при проектуванні багатоквартирних житлових будинків у місті Полтава (вул. Половки, 81-а), смт. Диканька та селі Розсошенці Полтавського району (довідка №125/25-1 від 15.10.2025 р.).

Крім того, концептуальні положення дисертації використані Департаментом будівництва, містобудування і архітектури, житлово-комунального господарства та енергетики Полтавської обласної військової адміністрації як стратегічна основа для прийняття рішень щодо розвитку житлового фонду області (довідка №02.2-37/121 від 18.05.2026 р.).

Теоретичні висновки та розробки також успішно впроваджено в освітній процес Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» при викладанні дисциплін «Типологія житлових, промислових, сільськогосподарських будівель і споруд» (для бакалаврів) та курсового проектування «Багатофункціональний житловий комплекс» (для магістрів) (довідка №26-9/1420/1 від 28.04.2026 р.). Це свідчить про високий ступінь готовності авторських розробок до широкого застосування в архітектурно-містобудівній практиці та підготовці майбутніх фахівців.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих наукових працях.

Основні наукові результати, теоретичні узагальнення та висновки дисертаційного дослідження повною мірою та всебічно висвітлено у 13 наукових публікаціях автора. Зокрема, здобувачем опубліковано п'ять статей в українських періодичних виданнях, що включені до переліку фахових видань України з архітектури. Також одна стаття вийшла в іноземному періодичному виданні, яке індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus. Крім того, матеріали дослідження пройшли апробацію і відображені у семи публікаціях у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій та симпозіумів.

Публікації логічно і послідовно відбивають зміст усіх чотирьох розділів дисертації. У статтях, написаних у співавторстві, внесок дисертанта є самостійним та визначальним, що підтверджується характером висвітлених результатів. Загальна кількість та якість публікацій повністю відповідають вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії.

Дотримання принципів академічної доброчесності.

Ретельний аналіз дисертаційної роботи С.А. Зосіма засвідчує, що кваліфікаційна праця є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі сформульовані в роботі наукові положення розроблені дисертантом особисто.

Використання ідей, фактологічних даних, статистичної інформації, текстових та графічних матеріалів інших авторів супроводжується чіткими і коректними посиланнями на першоджерела у списку літератури, що складається з 250 найменувань. У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації наукових результатів. Робота повністю відповідає встановленим етичним та науковим стандартам, що висуваються до наукових праць в Україні.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Попри беззаперечну актуальність, масштабність проведеного дослідження, його високий науковий рівень та обґрунтованість отриманих результатів, дисертаційна робота С.А. Зосіма не позбавлена певних дискусійних моментів, які варто відзначити:

адекларований об'єкт дослідження – житлова забудова – недостатньо конкретний, оскільки може включати як багатоквартирне, так і одноквартирне житло. З тексту дисертації кінцевою метою відбудови житлового фонду вбачається саме міське багатоквартирне житло, хоча деякі напрацювання можна успішно застосовувати і в сфері одноквартирного житла, наприклад принцип інкрементальності.

дисертації чітко простежується орієнтація на тотальну відбудову повністю зруйнованих міст, тобто нове будівництво. Але ситуація насправді не така однозначна. Практика свідчить, що багатоквартирний житловий фонд в більшості окупованих міст не повністю знищений – є будинки цілком розбиті, є лише частково зруйновані, є в тій чи іншій мірі пошкоджені, трапляються майже вцілілі. Виникає запитання: що робити з цим спадком війни, як всі пропонувані роботою принципи можуть застосовуватись до відновлення пошкодженого довоєнного житлового фонду? Де проходить межа між знесенням і відновленням і т.п.?

дисертацією пропонується запровадити повну експлуатаційну готовність зданого житла, однак дана пропозиція є дискусійною. Сьогодні практика здачі в експлуатацію квартир «під ремонт» досить звична і вважається, що вигідна тільки девелоперам і будівельникам. Однак у 80-х роках ХХ ст. в наукових колах існувала серйозна полеміка, яка обґрунтовувала саме такий підхід, який дозволяв уникнути руйнування вже готових до заселення квартир з метою пристосування до реальних, інколи дуже специфічних потреб, уподобань, смаків і фінансових можливостей мешканців. Очевидно істина лежить десь посередині. Тож можливо варто було б межах даної дисертації провести

соціологічне дослідження, щоб виявити, який відсоток потенційних споживачів житла віддають перевагу готовим до заселення квартирам, а скільки вітають існуючу схему «доробляти самому», яка до того ж буде для них суттєво дешевшою.

важаючи на колосальний обсяг майбутніх завдань по відновленню зруйнованого житлового фонду, в дисертації варто було б розглянути питання найбільш раціональних будівельних систем для відбудови, в тому числі зважаючи на можливості повторного використання величезних обсягів будівельного сміття, гори якого виникли на місці зруйнованих будинків.

освід житлової відбудови в Україні після 2 світової війни свідчить, що в сільській місцевості відбудова була здійснена самими власниками садиб, правда, при допомозі держави будівельними матеріалами. Цікаво було б, якби дана дисертація розглянула і цей варіант відбудови, бо є великі сумніви, чи підйомна це задача для держави. Обіцяна сьогодні закордонна допомога може зникнути вже після кількох корупційних скандалів, від яких ми ніяк не застраховані. Тож програма відбудови, окрім держави, могла би спиратися також на будівельний бізнес і на будівельну самодіяльність самих мешканців.

Загальний висновок і відповідність дисертації установленим вимогам.

Висловлені зауваження та дискусійні положення жодним чином не нівелюють загальної позитивної оцінки дисертації, виконаної з дотриманням Навпаки, зауваження, побажання і запитання до дисертації свідчать про актуальність і своєчасність роботи, про дійсно непідробний інтерес, який вона викликає, а також окреслюють можливі подальші перспективні напрямки досліджень здобувача.

Дисертаційна робота Зосіма Станіслава Анатолійовича на тему «Принципи архітектурно-планувальної організації нової повоєнної житлової забудови в Україні» є самостійною, логічно завершеною науково-дослідною працею, у якій вирішено актуальне наукове завдання — розроблено теоретико-методологічні основи та практичні рекомендації щодо формування архітектурно-планувальної структури нової житлової забудови в процесі повоєнного відновлення держави.

Тема дисертації розкрита повністю, мета дослідження досягнута, а поставлені завдання успішно виконані. За обсягом, рівнем теоретичного узагальнення, науковою новизною та практичним значенням отриманих результатів, дисертація відповідає всім вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дисертація повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор, Зосім Станіслав Анатолійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 19 «Архітектура та будівництво» за спеціальністю «Архітектура та містобудування».

Офіційний опонент:

доктор архітектури, професор, завідувач кафедри

Архітектурного проектування та інженерії

Національного університету «Львівська політехніка»

Ігор ГНЕСЬ

